

№ 32 (721)
Жнівень 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

👉 Па-за кадрам: Арцюхі – *стар. 2 і 6*

👉 Святая: Манефа Гомельская – *стар. 3 і 5*

👉 Гаспадарка: пані Яленскія – *стар. 5*

Верасень кліча...

Кожны ведае, што многія дзеці з неахвотай збіраюцца пасля летняга адпачынку ў школу... Дапамагчы сваім маленькім чытачам настроіцца на добры лад перад вучобай і з вясёлым настроем праводзіць лета вырашылі бібліятэкары.

Цікава, шумна і весела прайшла ў дзіцячай бібліятэцы гульнявая праграма «Верасень кліча ў школу», мэтай якой было ў забавуальнай форме настроіць дзяцей на выдатную вучобу.

У госці на мерапрыемства завітаў гарэза і весялун Бураціна. І адразу пахваліўся, што прадаў сваю азбучку і купіў білет у лялечны тэатр. Але дзеці не падтрымалі яго ідэю, расказалі, што трэба вучыцца, каб потым усё ведаць і ўмець. Бураціна спачатку засумаваў, а потым успомніў, што ведае,

дзе знаходзіцца ўваход у Краіну ведаў, але ключ ён згубіў. Дзеці ўзяліся дапамагчы адшукваць ключ. Трэба было прайсці квэст «Знайдзі ключ ад Краіны ведаў», з чым удзельнікі хутка справіліся.

Далей дзяцей чакалі вясёлыя і рухомыя гульні, конкурсы: «Збяры партфель», «Час у школу», «Званок на ўрок», «Урок геаграфіі», «Урок малявання», «Дзяжурныя». Школьнікі па-майстэрску спраўляліся з заданнямі, адгадвалі вясёлыя школьныя загадкі, паказвалі свае ўменні і веды школьнага жыцця.

Удзельнікі атрымалі сувеніры, пачаставаліся прысмакамі за салодкім сталом, паспявалі ў «Школьным кароке» і офтаграфаваліся на памяць. Гульнявая праграма суправаджалася музыкай, дзіцячым смяхам і станоўчымі эмоцыямі ўдзельнікаў.

Бібліятэкары спадзяюцца, што змаглі настроіць вучняў не толькі на пазітыў і добрае стаўленне да вучобы і настаўнікаў, але і да кнігі і чытання.

Ганна КЕРЭЛЬ,
бібліятэкар Астравецкай
дзіцячай бібліятэкі

Свята ў памідорным мястэчку

18 жніўня ў Гіі другі раз прайшло свята «Гіеўскі памідор». Гіе недарма лічыцца памідорным мястэчкам: штогод мясцовыя вытворцы пастаўляюць у Беларусь і за мяжу амаль 5 тысяч чаў тонаў памідораў.

Пад час свята, паведамляе раённая газета «Гіеўскі край», прайшоў конкурс «Сінёр Памідор» на самы вялікі мясцовы памідор і конкурс на лепшую памідорную страву па арыгінальным рэцэпце. Ахвочыя маглі паўдзельнічаць у конкурсе на лепшы карнавальны касцюм «Місіс Памідорка», навучыцца рабіць тэматычныя сувеніры. Арганізацыі і прадпрыемствы горада прадставілі на свяце арыгінальныя працы для конкурсу «Страшыдла ў гародзе».

Падрыхтавала Ніна КАЗІМЕНЯ
Фота з сайта ivynews.by

Саламяныя спаборніцтвы на Карэліччыне

25 жніўня ў аграгарадку Ярэмчы Карэлічкага раёна адбылося культурна-спартыўнае свята «Саламянае дэрбі» (дэрбі – спартыўныя спаборніцтвы паміж супернікамі з аднаго горада ці рэгіёна). Пад час яго ахочыя маглі набыць сувеніры і рукадзельныя вырабы, зрабіць аквагрим, паскакаць на батуте. Не перашкодзіла нават надвор'е – ад дажджу ўсе схаваліся ў актавай зале Дома культуры, дзе адбыўся канцэрт і былі зладжаныя конкурсы. У адным з іх перамогу здабыла дзяўчынка з невычайным імем К'яра. Яна змайстравала з саломы самую прыгожую ляльку, за што і атрымала ганаровае першае месца.

Лізавета МУЦЛОВІЧ, фота аўтара

На тым тыдні...

✓ **19 жніўня** ў вёсцы Бакшты Іўеўскага раёна адбыўся **фэстываль вясковай культуры «Бакштаўскі каларыт»**. Пад час яго ладзіўся конкурс побытавых танцаў «Танцуюем па-даўнейшаму» і майстар-клас па побытавых танцах для гледачоў «У вясковым карагодзе», можна было прадэгуставаць стравы вясковай кухні, паслухаць выступленне народнага ансамбля народнай песні «Юрацішкаўскі кірмаш», паўдзельнічаць у танцавальна-забаўляльнай праграме «Кожны весялосці». Працавалі выстаўка-кірмаш народнай творчасці «З крыніц прыгажосці» і выстаўка прадметаў народнага побыту «Зроблена рукамі землякоў».

✓ **23 жніўня** ў Літаратурным музеі Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах (Капыльскі раён) **п'сьменнік Аляксей Бельскі прэзентаваў адрозу пяць сваіх новых кніг**. Адна з іх выйшла з друку летася, а чатыры – сёлета. Гэта кнігі «Гут наша радзіма: вядомыя людзі з Капыльшчыны ў Беларусі і свеце», «Вытокі і плынь», «Беларуская літаратура ў кантэксце традыцый і сучаснасці», «Сама-насам з літаратурай» і зборнік паэзіі «Між маладзіком і ветахам». Прэзентацыя кніг адбылася з нагоды 55-годдзя п'сьменніка. А. Бельскі распавёў пра свае новыя выданні і падараваў па асобніку кожнага ўсім бібліятэкам Капыльскага раёна, а таксама роднай школе і музею Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах.

✓ **23 і 24 жніўня** адзначалася **760-годдзе Зэльвы**. У першы дзень у раённай бібліятэцы прайшла навуковая канферэнцыя «Гістарычная спадчына Зэльвы – погляд з сучаснасці», у якой удзельнічалі навукоўцы, краязнаўцы, бібліятэкары і настаўнікі. На наступны дзень на Зэльвенскім вадасховішчы ладзіліся раённыя спаборніцтвы аматараў рыбнай лоўлі, а таксама першынство Гродзенскай вобласці па лоўлі рыбы летняй удай. У цэнтральным скверы можна было паглядзець фотагалерэю знакамітых ураджэнцаў

Зэльвеншчыны «Алея землякоў». Тады ж адбыўся і раённы пленэр-конкурс «Эцюды Зэльвеншчыны».

✓ **25 жніўня** ў Музеі фатаграфіі і друку ў Гомелі адкрылася **фотавыстаўка «Палешукі» Наталлі Дораш**. Чорна-белыя плёначныя здымкі 1976 – 1985 гг. паказваюць жыццё ў працы і спакоі, чароўныя пейзажы, трапныя партрэты жыхароў вёскі Букча Лельчыцкага раёна Гомельшчыны. Прычым гэтыя здымкі не падвяргаліся рэдагаванню ці апрацоўцы. Цяпер яны яшчэ і гістарычна важныя: на іх зафіксаванае тое жыццё, якое ўжо ніколі не вернецца.

Н. Дораш нарадзілася ў Гродне. Захапілася фатаграфаваннем яшчэ ў юнацтве, яе фатаграфіі адзначаліся дыпламамі і ўзнагародамі на рэспубліканскіх і міжнародных конкурсах, персанальныя фотавыстаўкі праходзілі ў Гродне, Мінску, Маскве. Н. Дораш працягвае займацца фатаграфіяй, друкуецца ў часопісах, з'яўляецца аўтарам фотаблога рэгіянальнай газеты «Вячэрні Гродна».

✓ **25 жніўня** ў Беларускім дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту адбылося **абрадавае свята «Жыццень»**. Збор ураджаю заўсёды суправаджаўся шэрагам абрадава-магічных дзеянняў. Дажынкі адзначалі пасля заканчэння жніва, у апошні яго дзень праводзілі дажыначны абрад з апошнімі жытнёвымі каласамі, якія ў народзе называлі «барада». Гэтыя каласкі ўпрыгожвалі кветкамі, стужкамі, пад іх кладуць хлеб, соль. Аваязковым атрыбутам свята былі апошні сноп і дажыначны вянок, які дарылі гаспадару.

Пад час святкавання ў скансэне можна было даведацца больш пра звязаныя з уборкай ураджаю традыцыі, паўдзельнічаць у рэканструкцыі абраду «Дажынкі», паспрабаваць зжаць каласы сярпом, пацуць жніўня і летнія песні, традыцыйныя найгрышы на музычных інструментах.

Успаміны: пах хлеба роднай вёскі

Гэтае эсэ будзе пра жыццё. Пра вясковае жыццё маёй сям'і. Жыццё, пра якое я чуў і з якім жыву сам. Жыццё, якое ведаў з аповедаў і ўспамінаў родзічаў.

Народжаны гарадскім, значную частку маленства я правёў у вёсцы. Гучная назва маёй вёскі «Краі» (ці, як тутэйшы кажучь, *Крае*) сапраўды адлюстроўвае ўсю далёкасць яе ад гарадской цывілізацыі. Памятаю, як мы доўга ехалі з абласнога Брэста ў родны для маці, а пасля і для мяне, пункт.

Што люблю я ў вёсцы? Напэўна, усё. Ад хлеба і да размоваў. Белы хлеб, які пякла баба ў печы, быў такім смачным, пухлякім і пахкім, што яго рэдкае выпяканне ўжо ў пачатку XXI ст. становілася таямнічым рытуалам і адначасова святам. Помню, што за цэстам, якое стаяла на ляжанцы ў вялікай місцы, трэба было пільна сачыць, каб не збегла. А румяная і прыгожая скарынка атрымлівалася дзякуючы *мазанцы* хлеба яечнымі жаўткамі з цукрам. Сёння хлеб можна набыць у вясковай краме, яго завозіць пераважна з Целяханаў. А раней, па вайне, яго было цяжэй здабыць, бабіна сястра – баба Люба – пешшу хадзіла па хлеб ажно ў Пінск, за 60 км ад вёскі. За дзень яна паспявала туды і назад. Мая маці кажа, што не вытрымала б такой дарогі.

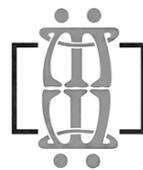
Пазней пяркарыя з'явілася ў Целяханах, крайнікі пачалі хадзіць туды, хлебны шлях скараціўся да 14 км у адзін бок. Каб набыць хлеб ранняю, выходзілі за-

гаддзя ўвечары, а чаргу займалі ўночы. Стаялі аслабленыя, каму не хапала сілаў – падалі, а калі звальваліся, мессца ў чарзе страчвалася і даводзілася стаяць нанова. Голад быў неад'емным спадарожнікам паваеннага часу. Маці бабы Зені і бабы Любы – мая прабаба Сарахвіна – сшыла сабе ільняную торбачку і жабравала па суседніх вёсках. Калі не было мажлівасці паслаць дзяцей па хлеб, пякла *блінцэ* з крапівы. Хтосці абярэ бульбу, выкіне *шалупенне*, а прабаба падбярэ, змяшае з крапівой ды напячэ піражкоў. Яны горкія, а дзэці елі... Па хлеб цяжка было хадзіць і таму, што лапці былі адны на ўсю сям'ю. З тае ж прычыны толькі адзінае дзіця ў сям'і, будучы дзядзька маёй маці – дзед Іван, скончыў школу.

Дарэчы, у маладосці дзед Іван стаў шчырым камуністам. І калі аднойчы ў хату завітаў хтосці з начальства, дзед кінуч адзіны ў доме абраз Божай Маці ў грубку. Нягледзячы на атэістычны часы, рэлігійнасць і набожнасць у нашай сям'і захоўваліся, наколькі дазвалялі абставіны, на падсвядомым узроўні, таму гэты ўчынак стаў экстраардынарнай падзеяй у жыцці сям'і. Нават праз гады, расказваючы гісторыю, баба Люба са страхам і асуджэннем казалі аб гэтым здарэнні.

Мамін дзед па мужчынскай лініі – дзед Мікалай – таксама спазнаў спачатку галечу вайны, а пазней – зайздрасць людзей і жорсткасць сістэмы. Пасля

вайны зноў пачалі ствараць калгасы, у майго прадзеда забралі каня, але дзвюх кароваў чамусьці не кранулі. З гэтай прычыны даводзілася араць, баранаваць, везці дровы на запрэжаным каровай возе. Аднойчы прадзед

Па-за кадрам: ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці

накасіў на нейкай дзялянцы на балоце сена, каб пазней з сынамі прывезці яго дахаты. Запрэглі дзве каровы ды паехалі. Прывезлі, пачалі кідаць тое сена на вышкі, а хтосці пабачыў, што ў сям'і дзве каровы, ды паведаміў «куды трэба».

(Заканчэнне на стар. 6)

Прадзед Мікалай (1-ы злева) і прабабка Луца (4-я злева), кан. 1980-х гг.

Царкоўнае краязнаўства

Правая слаўная дарога матушкі Манефы

Нядаўна не толькі на Гомельшчыне, але па ўсёй Беларусі, адзначылі свята: 11 гадоў таму, 11 жніўня 2007 года, да ліку святых зямлі беларускай была прылічана незвычайная жанчына – Марыя Уладзіміраўна Скопічава, схіманахіня Манефа Гомельская, а для тых, хто яе ведаў і любіў, – матушка Манефа.

Яна пра жыла нялёгкае жыццё, ды і ці магло жыццё простаі сялянскай дзяўчынкі, народжанай з дзіцячым цэрэбральным паралічам, у год пасля кастрычніцкага перавароту, быць лёгкім? Але, нягледзячы на ўсе падзеі, што адбываюцца вакол, сям'я Скопічавых ва ўсіх выпрабаваннях змагла захаваць галоўнае: любоў і веру. І гэ-

тыя якасці сталі духоўнай асновай характару іх дзяцей, і асабліва – Марыі. Святло любові, якое грэла дзяўчынку з самага нараджэння, мацярынскай ласкі і пяшчоты, асабліва Божяга клопату аб ёй, яна шчодро аддавала ўсім, хто быў вакол яе: сям'і, блізкім, аднавяскоўцам з Сеўрукоў Гомельскага раёна. Каб не быць у цяжар людзям, яна, няздольная хадзіць, не толькі ўмела шчыравала ў хаце, але нават мыла на рэчцы бялізну. Марыя навучылася вязаць, вышываць, кроіць і шыць на машыны, і рабіла гэта так па-майстэрску, што лічылася лепшай у акрузе краўчыхай. Яна была прыгожая, і, нягледзячы на яе хваробу, на яе заглядаліся маладыя хлопцы.

Але аднойчы ў сне Марыя ўбачыла дзве дарогі і пачула голас: «Па левай пайдзеш – спакойна жыццё пражывеш, па правай – будзеш смуткаваць». Не задумваючыся, яна выбрала правы, журботны, шлях...

Былі і яшчэ прароцтвы. Аднойчы, калі бацькі сьпілі ў поле на працу і Марыя была дома адна, у іх хату зайшоў жабрак-старац, і дзяўчынка дала яму міласціну – кавалак сала. Сустрэўшы потым яе маці Глікерыю, стары сказаў ёй: «Твая манахіня дала мне сала». А другі старац сказаў самой Марыі: «Прыйдзе час, пасеюць тут гурочки ў чатыры радочки, а ты будзеш манашкай!». І гэта збылося – Марыя прыняла пострыг.

І хача з ранняга маленства, акрамя мацярынскага клопату, ахінаў Марыю і клопат манашак і сясцёр Чонкаўскага манастыра непадалёк Гомеля, куды Глікерыя на руках прынесла дачку на кожную службу, дзяўчына не была гатовая адразу прысвяціць сябе Богу. Сумневы, ваганні, слёзы, малітвы перад абразамі... Але Найсвяцейшая Багародзіца дапамагла ёй зразумець і прыняць Божую волю. І 19 жніўня 1942 года, у дзень Перамянення Гасподняга, 24-гадовая Марыя прыняла манаскі пострыг у Чонкаўскім манастыры ад архімандрыта Серафіма (Шахмуца; святога Серафіма Жыровіцкага). Ігумення Паліксенія стала яе духоўнай маці, а Царыца Нябесная – нябеснай. І шмат разоў пасля Маці Божая са святымі з'яўлялася матушцы Манефе, каб суцесціць.

Не пакідалі матушку Манефу і добрыя людзі. У гады вайны Чонкаўскі манастыр быў закрыты, а жыхары бліжэйшых вёсак выселеныя, і матушка з роднымі пераехала ў вёску Вішнеўка, дзе жыла ў сям'і Кізевых. Менавіта тады раскрыліся яе духоўныя дары: спагады, празорлівасці, лекавання душэўных і цялесных хваробаў. Маладая манашка стала духоўным цэнтрам вёскі. Пад час вайны на хрэсных хадах, якія здзяйсняліся ў вёсцы з малітвай да Госпада аб абароне воінаў ад смерці, матушку Манефу нярэдка запыталі пра лёс мужоў і бацькоў, і яна адкрывала жанчынам долю іх блізкіх.

Па вайне разам з аднавяскоўцамі матушка вярнулася ў родную вёску Сеўрукі, і вельмі хутка пагалоска аб празорлівай манашцы разнеслася далёка за межы Гомельшчыны. Да яе прыязджалі людзі, часта пакаленчанія сістэмай, не выхаваныя ў

веры, якія не чулі слова Божяга, не дасведчаныя аб Хрысце і Евангеллі. І вось гэтых людзей матушка сваім словам, любоўю і гасціннасцю заўсёды суцяшала і апалыла іх у смутку, умацоўвала прыкладам подзвігу людзей, якія пацярпелі за веру. «Дарагія мае, што нам скардзіцца на лёс? Бог нас сілкуе, дае нам жыллё. Ніхто нас не гоніць, не мучыць, а ўспомніце Ісуса Хрыста і тых, хто пацярпеў за веру. Пакуль ёсць час для выратавання, трэба не шкадаваць сябе, а любоў блізкага свайго. Бо першае, аб чым спытае Бог чалавека, гэта аб любові», – казала яна.

Многія людзі сведчаць пра чуды празорлівасці, калі матушка Манефа раптам пачынала гаварыць чалавеку, якога першы раз бачыла, пра яго мінулае, часта нагадвала зробленыя ім за-

быттыя грахі, гаварыла, што чакае яго ў будучыні, вучыла пакаянню. Шмат каму яна дапамагала зладзіць сямейнае жыццё, а будучым пастырам прадказвала святарства і нават архіерэйства, сілай малітвы спыняла пажары. Малілася матушка не толькі за Гомель, але і за ўвесь свет.

Ведалі і любілі матушку Манефу не толькі землякі: яе паважалі насельнікі Жыровіцкага манастыра, Кіева-Пячэрскай лаўры, Глінскай пустыні, Чарнігаўскага Свята-Траецкага манастыра, Мітрапаліты Мінска і Беларускай Антоній (Мельнікаў), Мінска і Слуцка Філарэт (Вахрамееў), многія архірэй, святары і манахі. На адпаванні матушкі Манефы (адышла да Госпада яна 25 лютага 1984 года, прадказаўшы дзень сваёй смерці) у Мікольскім храме Гомеля маліліся 19 свята-роў.

Пахавалі матушку на радзіме, у вёсцы Сеўрукі. І ніколі не зарастала сцежка да яе магілы, па малітвах матушкі людзі атрымлівалі апаленне і дапамогу. З 2005 года святары Гомельскага Свята-Петра-Паўлаўскага кафедральнага сабора штотыдзень, а пазней штодня служылі паніхіду на яе магіле. З дабраславення Арыстарха, архіепіскапа Гомельскага і Жлобінскага, 11 жніўня 2006 года святарамі Свята-Петра-Паўлаўскага сабора было здзейсненае аднойдзене мошчаві схіманахіні Манефы і перанясенне іх у гомельскі кафедральны сабор. Мошчы аказаліся нятленнымі, ад іх зыходзіла духмянасць. Праз год, 11 жніўня 2007 года, матушка Манефа была ўшанаваная ў чыне прападобнай у ліку Сабора Беларускай Святых.

***

Матушка Манефа асвятліла і маё жыццё святлом сваёй любові, адарыла сваім чудаўным заступніцтвам. У знак удзячнасці да яе хачу, каб і іншыя людзі – веруючыя і няверуючыя ў Госпада – даведзіліся аб ёй.

Аб тым, што 11 жніўня ў Гомелі адбудзецца кананізацыя матушкі Манефы, мне за дзень да падзеі паведамілі па тэлефоне сёстры з Кармянскага манастыра. Я адразу патэлефанавала на чыгуначны вакзал, але мне адказалі, што білетаў з Мінска на Гомель ужо няма. Сітуацыя здавалася бязьнадзейнай, але я зразумела, што калі матушка Манефа захоча, то на ўрачыстасць яе ўслаўлення я патраплю. Таму проста сабралася з рэчамі і прыехала на вакзал. І сапраўды, у кесе знайшліся два квіткі. У Гомелі я была ў той жа вечар, нават паспела на ўсяночную ў сабор Пятра і Паўла. Пераначаваўшы на вакзале, раніцай спыталася на святочную літургію, і калі спускалася па вакзальных прыступках, упала і моцна пабіла нагу. Але боль на здзіўленне хутка прайшоў, і ад ўдару не засталася ніякага следу, нават сіняка... А затым чуды па малітвах да матушкі Манефы сталі адбывацца з маімі знаёмымі.

Матушка Манефа з духоўнымі дзецьмі

(Заканчэнне на стар. 5)

Паэты зразоранага жыцця

Жукоўшчына – цудоўны куток Дзятлаўшчыны з славытымі мясцінамі, прыгожай прыродай і ўнікальнай літаратурнай спадчынай. Першая згадка пра вёску Жукоўшчына датуецца 1449 годам, калі была атрыманая ва ўладанне Міхаілам Корсакам. Тут нарадзіўся Раймонд Корсак (1768–1817), паэт, перакладчык, палкоўнік. Родам з гэтых мясцінаў і вядомы дзеяч беларускага нацыяналь-

Ёсць у нашай мясцовасці вёска Зачэпічы, якую беларускі літаратуразнаўца Уладзімір Калеснік назваў «гнездом паэтаў». Адсюль родам заходнебеларускія творцы Іван Івашэвіч (псеўданім Пятрусь Граніт), Іван Пышко (псеўданім Гарасім Прамень) і Аляксандр Лебедзеў (псеўданім Васіль Струмень). Праўда, апошні нарадзіўся ў Кастрамской губерні Расіі, але праз паўны час сям'я пераехала ў Зачэпічы.

Свае вершы Пятрусь Граніт публікаваў у «Беларускай газеце», газеце «Наша воля», часопісе «Літаратурная старонка». У 1927 годзе І. Івашэвіч пачаў працаваць брукаром. Тады і напісаў свой верш «Брукар», у якім паказаў цяжкую працу: *Брукар молатам сталёвым Звоніць, б'е*

на камяніх: Хоча шлях пракласіць новы, Каб не рапіць людзям ног.

У 1978 годзе выйшла з друку кніжачка яго дзіцячых вершаў «Сцяжынка». У зборнік увайшлі шчырыя, светлыя, пяшчотныя радкі аб прыродзе, лясных жыхарах, пратупак і вёску – пра ўсё тое, што бачыў паэт. У гады Другой светнай вайны І. Івашэвіч быў сувязным партызанскай брыгады «Барацьба», выступаў у партызанскім друку з вершамі. І толькі пасля вайны завочна скончыў Навагрудскае педвучылішча. У 1945–1971 гадах працаваў настаўнікам і загадчыкам пачатковай школы ў Зачэпічах. І заўсёды пісаў вершы: *Хоць жаль бярэ – прыпомні ўсё – Душу, як сталь, гартуе. Хоць здэка зразорыў мне жыццё, – Свой край люблю я!..*

Паэтычныя радкі паэта друкаваліся ў раённым і абласным друку. Нізкі вершаў былі апублікаваны ў зборніках «Сцягі і паходні» (Мінск, 1965) і «Ростані волі» (Мінск, 1990). Памёр Пятрусь Граніт 14 студзеня 1980 года. Пахаваны на могілках у родных Зачэпічах.

Іван Пышко (Гарасім Прамень) таксама нарадзіўся ў вёсцы Зачэпічы ў 1908 годзе. Друкавацца пачаў у 1933-м. Яго першы верш з'явіўся ў газеце «Родны край» (1933, № 13) і быў прысвечаны вясковому кавя-

лю ды яго цяжкай працы. З'яўляліся паэтычныя радкі Гарасіма Праменя і на старонках папулярнага часопіса «Шлях моладзі». Пражыў І. Пышко 56 гадоў. Усё жыццё пісаў вершы, друкаваў іх у раённым друку. Паэт меў неадольную цягу да паэзіі, радаваўся жыццю, ганарыўся тымі, хто займаўся літаратурай, і шчыра вітаў сяброў па пяры:

Добра ўсім жадаю, Сынам сваіх палёў. Горача вітаю Паэтаў-змагароў...

Аляксандр Лебедзеў (Васіль Струмень) у 1928 годзе закончыў Зачэпіцкую сямігадовую школу. Тады Зачэпічы, як і іншыя вёскі Заходняй Беларусі, былі пад уплывам нацыянальна-вызваленчага руху, у які ўключыўся і А. Лебедзеў. Свой першы верш «Наша доля» ён апублікаваў у газеце «Малады камуніст». У 1935–1936 гадах працуе на шклозаводзе «Нёман». І актыўна праводзіць рэвалюцыйную дзейнасць, публікуе антыўрадавыя вершы. Вершы маладога паэта друкуюць «Асва», «Наша воля», «Беларуская газета» ды іншыя заходнебеларускія выданні. У паэтычных радках піша пра боль затузанага ўладамі беларуса, аб яго імкненні да лепшага жыцця. Няшчасная доля простага беларуса была бачная з верша «Беспрацоўны»: *Шкандыбае з кіем у сцюжы і морозы, Вопратку благу іней серабрыць, З вачэй люты сівер выціскае слёзы, Стынуць ногі ў трэпах,*

але ён спяшыць... Апублікаваў гэты верш У. Калеснік у зборніках «Сцягі і паходні» (Мінск, 1965) і «Ростані волі» (Мінск, 1990). У канцы 1938 года сям'я Васіля Струменя пераехала на Ровеншчыну (Украіна). Там ён вывучаў украінскую мову, працаваў настаўнікам у пачатковых школах. Калі пачалася Другая сусветная вайна, пайшоў на фронт. Пасля дэмабілізацыі ў 1945–1948 гадах працаваў настаўнікам украінскай мовы на Ровеншчыне. Штогод стараўся прыязджаць у Зачэпічы, наведваў сяброў і знаёмых у Дзятлаве, дзе распаўядаў цікавыя выпадкі з жыц-

ця, дэкламаваў свае вершы. Да апошніх дзён жыцця (памёр 25 кастрычніка 1992 года) у яго было шмат энергіі, добра, сілы. Яго вершы на беларускай і украінскай мовах, якія друкаваліся пры жыцці, раскіданыя па розных выданнях Беларусі і Украіны.

У 2016 годзе адбылося ўрачыстае адкрыццё мемарыяльнага каменя, прысвечанага заходнебеларускім паэтам Петрусю Граніту, Гарасіму Праменью, Васілю Струменю. Ініцыятыва ўшанавання памяці гэтых людзей належыць сябрам Таварыства беларускай мовы.

Аб творчым і жыццёвым шляху паэтаў узгадваў краязнаўца Сяргей Чыгрын, пісьменнік, прафесар Аляксея Пяткевіч. Завяршылася мерапрыемства ў Жукоўшчынскай сельскай бібліятэцы – цэнтры духоўна-мастацкай спадчыны. Тут вядзецца разнастайная праца ў галіне літаратурнага краязнаўства, прапагандуюцца творы мясцовых паэтаў і літаратурна спадчына нашых выбітных землякоў.

Прысутныя наведлі літаратурныя пакоі «Знакамітыя людзі зямлі Жукоўшчынскай», пазнаёміліся з відэапрэзентацыяй, прысвечанай вядомым асобам Дзятлаўшчыны, паслухалі вершы ў выкананні Сяргея Чарняка, прагучалі песні на вершы паэтаў.

Людміла ЦЮЛЕННА, бібліятэкар Жукоўшчынскай сельскай бібліятэкі – цэнтры духоўна-мастацкай спадчыны Дзятлаўскага раёна

нага руху, педагог, вучоны, паэт, перакладчык Ігнат Дварчанін (1895–1937). Жыхары раёна ўшаноўваюць памяць пра свайго земляка. У цэнтры Дзятлава стаіць помнік І. Дварчаніну, а ў вёсцы Погіры, дзе нарадзіўся слынный зямляк, ёсць вуліца імя Дварчаніна. На доме, што стаіць на месцы, дзе некалі была хата Дварчанінаў, прымацаваная мемарыяльная шыльда. У бібліятэцы створаны літаратурныя пакоі «Знакамітыя людзі зямлі Жукоўшчынскай», і ў ім арганізаваная выстаўка, прысвечаная жыццю і творчасці Ігната Сыманавіча.

У 1995 годзе надрукаваная кніга «І.С. Дварчанін. Гісторыка-біяграфічны нарыс», над якой працавалі Яўген Місарэвіч і Мікалай Каралёў. У яе ўвайшлі 22 вершы паэта. Гэта далёка не ўся паэтычная спадчына заходнебеларускага паэта. Дзясяткі ягоных вершаў раскіданыя па многіх беларускіх выданнях 1920-х гадоў.

Наша гісторыя:

ідзі, падзеі, асобы

З гаспадарчых справаў паноў Яленскіх

Шляхецкі род Яленскіх быў вядомым на землях Вялікага Княства Літоўскага. Яго прадстаўнікі займалі прэстыжныя ўрады (пасады). Паны Яленскія валодалі шматлікімі маёнткамі, у тым ліку на Гомельшчыне і Міншчыне.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі захоўвае фонд, прысвечаны роду Яленскіх. У ім знаходзяцца разнастайныя паперы, значную частку якіх складаюць дакументы гаспадарчага характару. У першую чаргу гэта інвентары маёнткаў, пасведчанні на ўладанне імі, запіскі эканому, дзе пазначаны прыбыткі з корчмаў і іншай панскай маёмасці, выдаткі на патрэбы двароў і ўтрыманне войска Рэчы Паспалітай («на рэгімент»), паперы, дзе падаюцца падраўнкі па гандлёвых аперацыях, іншае.

Варты ўвагі разгляд справы развязвання коней і валоў – цяглай і ездавой сілы ў маёнтках паноў Яленскіх. Калі валы выкарыстоўваліся пераважна для перамяшчэння вазоў і земляробчых прыладаў, то коні скарыстоўваліся яшчэ і для язды конна ў сядле. Коні і валы таксама выдаваліся сялянам для выкарыстання. Разгледзім, як у XVIII ст. гэта адбывалася ў маёнтку Дунайчыца Наваградскага ваяводства (цяпер

вёска ў Клецкім раёне), Якімавецкім двары (цяпер вёска Якімавічы ў Калінкавіцкім раёне) і маёнтку Філіповічы (цяпер вёска ў Петрыкаўскім раёне) Мазырскага павета.

Вывучаны інвентар сяла Дунайчыцы адносіцца да 1791 г., калі ім валодаў пан Гедэон Яленскі. У пераліку маёмасці двара згадваецца і конскі рыштунак: 8 козлаў для карэты, адныя з якіх былі абабітыя жалезам, масіўныя страмёны і бляшаныя латарні для карэты. Латарнямі (ад нямецкага «Laterne») называліся адмысловыя ліхтары, якія маглі выкарыстоўвацца як у дарозе на карэце, так і ў стайні для асвятлення будынка, бо там, каб пазбегнуць пажару, чэлядзі забаранялася выкарыстоўваць адкрытыя агоні.

Цікава, што ў згаданым інвентары прадстаўленае ў тым ліку і апісанне начыння дваровай вазоўні. Апошняя назва гаворыць сама за сябе: паходзіць яна ад слова «воз» і называе гаспадарчую пабудову, у якой захоўваліся вазы і сані двара. У вазоўні сяла Дунайчыцы інвентар зафіксаваў наяўнасць 10 саней: 1 французскія, 5 абштытых лубам, 4 простыя. Тут жа прыводзяцца і іншыя рэчы, патрэбныя для забеспячэння функцыянавання

вазоўні: кадушка для насыпання збожжа, бочкі сыпныя, бочкі для вады, цэбры для вапны і пара вялікіх сталоў. Вапна выкарыстоўвалася для апрацоўкі будынка, таму наяўнасць цэбраў цалкам зразумелая. Што тычыцца начыння для

наяўнасць кавальскіх інструментаў, без якіх не мог абйсціся двор.

Натуральна, пры конях мусіў быць каваль, які вырабляў падковы, мацаваў іх да капытоў, ладаваў пры патрэбе металічныя дэталі саней і вупражы. Коні, як і валы, падзяляліся ў двары на ўласных (уласнасць сялянаў) і скарбовых (панская маёмасць, коні выдаваліся сялянам для карыстання на пэўныя, загадзя агавораныя, умовы). У сяле Дунайчыцы, дзе налічвалася 377 жыхароў, уласных коней было 69, валоў – 103. Скарбовых коней налічвалася 17, а валоў – 31. Супаставіўшы лічбы, можам засведчыць, што ў сялянскіх гаспадарках двара ў якасці цяглай сілы валы колькасцю пераважалі над конямі. Таксама відэавочная перавага колькасці ўласнай жывёлы над скарбовай. Скарбовыя коні і валы звычайна даваліся ў карыстанне сялянскім гаспадаркам, дзе не было ўласнай цяглай сілы, альбо тым гаспадаркам, дзе патрэбна было больш валоў і ко-

лоўнік, стрэжы якіх былі накрытыя драціцамі. Яны ўтваралі адмысловы комплекс гаспадарчых пабудоваў, аб чым сведчыць іх размяшчэнне ў непасрэднай блізкасці адна да адной. Валоўнік, вядома, быў будынкам, дзе ўтрымліваліся валы. У двары ён знаходзіўся побач з вазоўняй – відаць, падобнае размяшчэнне тлумачылася зручнасцю. Падданыя Якімавецкага двара давалі даніну і выконвалі павіннасць з 53 валоў і 5 коней. Тут бачна перавага выкарыстання валоў у гаспадарчых справах, падобна, як і ў сяле Дунайчыцы.

Вывучаны інвентар маёнтка Філіповічы адносіцца да 1744 г., падрыхтаваны ён для пана Гедэона Яленскага. Цікава, што маёнтка гэта быў атрыманы ў заставу (арэнду) ад падсудка мазырскага Юрыя Богуша за 12 тысячаў злотых, а сам інвентар быў занесены ў 1745 г. у кнігі Галоўнага трыбунала Вялікага Княства Літоўскага, аб чым пан Яленскі атрымаў выліску, замацаваную пячаткай вышэйшай судовай установы за 1746 г. У маёнтку мелася старая стайня, крытая драціцамі. У сялянства было 47 валоў і 8 коней, фураж для якіх нарыхтоўваўся з паглавоў і мурожнай сенажаці. Зноў бачым перавагу колькасці валоў над конямі. Відаць, што сяляне імкнуліся абіраць больш цягавітую і магутную жывёлу для цяжкіх працаў. Магчыма, што тут назіраўся і пэўны ўплыў з украінскіх земляў, у якіх вельмі актыўна выкарыстоўвалі валоў.

Такім чынам, з дапамогай архіўных крыніцаў былі адкрытыя некаторыя старонкі гаспадарчых справаў шляхціцаў Яленскіх, па якіх у Беларусі захаваліся не толькі дакументальныя, але і архітэктурныя памяткі. Будынкі, узведзеныя гэтым родам, і цяпер стаяць у былых панскіх маёнтках, нагадваюць пра старыя часы і трапляюць у аб'ектывы фотакамераў турыстаў.

Ігар КАНДРАТОВІЧ, студэнт гісторыка БДУ

Сядзібны дом Яленскіх у Дунайчыцах (1913 г.)

вады і збожжа, то яно мусіла служыць забеспячэнню коней харчам і пітвом пад час дарогі ці ўжо па вяртанні. Вядома, што фураж і вада для коней былі на стайні, але некаторы запас іх мусіў быць захаваны і ў вазоўні. Інвентар кажа і пра

ней – напрыклад, пад час ворыва, збору ўраджаю і іншых значных працаў.

Вывучаны інвентар Якімавецкага двара складзены ў 1755 г. для пана Самуэля Яленскага. Сярод будынкаў двара ўгаданая стайня, вазоўня і ва-

Царкоўнае краязнаўства

Правая слаўная дарога матушкі Манефы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3)

Аб адным з іх у тэлепраграме «Існасць» распавёў настаўніцель прыхода ў гонар святой прападобнай Ефрасініі Полацкай у гарадскім пасёлку Рудзенск іерэй Міхаіл Рамаценкаў:

– У 2011 годзе, 5 красавіка, нашым прыходам мы здзейснілі паломніцкую паездку. Сама паездка павінна была адбыцца да святога праведнага Іаана Кармянскага. Але па шляху вырашылі заехаць у кафедральны сабор Гомеля, бо чулі пра мошчы прападобнай Манефы Гомельскай. Калі мы зайшлі ў храм, было вельмі холадна, ацяпленне не працавала. Да майго вялікага здзіўлення, калі я прыклаўся да мошчаў, адчуў незвычайную цёпліну: не толькі ўнутраную, але і фізічную. Сам саркафаг і шкло на ім былі вельмі цёплымі. Тады, для

сваёй упэўненасці, я некалькі разоў вярнуўся і зноў прыклаўся да мошчаў. Для мяне, як для святара, гэта важна як свайго роду доказ таго, што мошчы сапраўды выпраменьваюць нейкае цяпло, як быццам яны сапраўды там жывыя, і ў іх працягваецца нябачнае жыццё.

У паломніцкіх паездках да прападобнай матушкі Манефы пабывала ўжо мноства людзей з розных краінаў. Яе іконы і часціцы яе святых мошчаў знаходзяцца ў храмах Беларусі, Украіны, Расіі, Польшчы і некаторых іншых краінаў. Аб прападобнай

матушцы напісана некалькі кніг, зняты відэафільм «Нявеста Хрыстова», расказана ў тэлепраграмах «Існасць» і «Таёмніца душы». У гонар прападобнай Манефы Гомельскай на яе радзіме ў вёсцы Сеўрукі пабудаваны храм-помнік, заснаваны медаль, якім узнагароджваюць «у падзяку за панесеныя працы на карысць Маці-Царкве і ў славу зямлі Гомельскай», створаны праваслаўнае брацтва студэнтаў-медыкаў у Гомелі і сястрыцтва сяцёр міласэрнасці ў Мінску.

Хочацца пажадаць, каб святло міла-

сэрнасці, дабрыні, любові і веры, якое несла ў свет дарагая матушка Манефа, гарэла і ў нашых удзячных ей сэрцах.

Ангеліна МИРОНЫЧАВА-ДАБРОВАЛЬСКАЯ

Успаміны: пах хлеба роднай вёскі

**(Заканчэнне артыкула.
Пачатак на стар. 2)**

Прадзеду Мікалаю прылісалі 58 артыкул, палітычныя матывы, далі 7 гадоў і адправілі на Поўнач, у лагеры. На адной з праверак-допытаў следчы паглядзеў у справу Мікалая і запытаўся, чаму ў таго стаіць палітычны артыкул. Мікалаі расправёў. Следчы здзівіўся. Калі трэба было падпісаць некалькі папераў, прадзед паставіў крыжык, бо не ўмеў пісаць. Паводле сямейнай гісторыі, Мікалаю патрапіў нейкі свядомы і добры следчы, бо засумняваўся ў пры-

сца на пастой і да нас. Дзед паставіў умову, калі нічога не паградуць ані ў яго, ані ў іншых вясцоўцаў, то пусціць іх. Цыганы лагадзіліся і слова сваё стрымалі. Пасля гэтай гісторыі дзед як бачыў якога цыгана, то адразу ж прыгадваў пры ім, што ведаў барона, перадаваў прывітанне галаве грамады.

Дадатковую напружанасць у сям'і акрамя эканамічных і палітычных чыннікаў стваралі і сацыяльныя, міжасабовыя стасункі. Сем'і майго дзядулі і бабулі ад самага пачатку не надта ладзілі. Бацькі майго дзёда Сяргея (прадзед Мікалаі і прабабка Луца) мелі ў даўнія часы землю, таму некаторы час ставіліся да сям'і бабы Зені з пэўнай пагардай, лічыўшы яе сям'ю прастачкавай і жабрацкай. Вядома, дадзеныя эпітэты адпавядалі сям'і Абрамчукоў толькі напалову, аб чым сведчыць тое, што дзядзька бабы – брат яе бацькі Мікіта Абрамчук – яшчэ ў міхнавенны час з'ехаў на працу ў Канаду, скуль у савецкія часы даслаў лісты, у каторых паведамляў, што мае сваю ўласную краму. Ехаў на заробкі часова, але застаўся там назаўсёды ды і ажаніўся. Былі, вядома, людзі, якія вярталіся з чужых краёў і назад. Аднаго таго дзядзьку ў Краях называлі «амерыканцам».

Што тычыцца савецкай улады, то стаўленне да яе было неадназначным, нават у нашай сям'і. Сёстры майго дзёда Сяргея – баба Валя і баба Наташа – калі апісваюць плюсы савецкай улады, то не могуць не параўнаць савецкі рэжым з польскім (другі яны адназначна акрэсліваюць як благаі). Неаднойчы, узгадваючы ацэнку «польскаму часу» іх бацькі – майго прадзёда Мікалая, – ужываюць эпітэты «ўшывая Польшча». У размове з бабулямі прыходзіць да высновы, што заганнасць савецкаму рэжыму надавалі атэістычная палітыка ды злачынныя і перыстойныя паводзіны партызанаў у часы вайны. Калгасы, як правіла, ацэньваліся ў залежнасці ад сітуацыі, як з добрага, так і з благага боку...

Дзед Сяргей (справа) (1980-я гг.)

любіў слухаць гісторыі сталых і старых людзей. А бабу Любу, калі шчасціла, што яна начавала ў нас, бесперапынна прасіў «баяць яшчэ»: пра вайну, несправядлівасць, надзеі-спадзяванні вясковых людзей. Гісторыі ліліся з бясконцага рогу памяці бабы, пакуль сон не авалодваў маёй дзіцячай, распаленай аповедамі, галавой.

Дзед Іван (у цэнтры) (кан. 1950-х – пач. 1960-х гг.)

пісаным артыкуле, тады і змяніў від дзейнасці прадзёда на тую, якую Мікалаі ўмеў спраўляць – стаў фурманам, які развозіў розныя рэчы па лагеры.

Пасля смерці Сталіна справу прадзёда перагледзелі, а самага выпусцілі. Вяртаўся ён у вёску, як казалі, сухі і худы. Ужо пазней, перад смерцю, сабраў усіх дзяцей, у тым ліку мамінага бацьку – майго дзёда Сяргея – ды наказаў ім: «Дзеці, ня лезце да ўлады. Ня будзьце першымі, але ня будзьце і апошнімі, захоўвайце залатую сярэдзіну».

асабліва пачынаеш разумець, калі трапляеш у чужыя краі.

Мой дзед Сяргей быў шчырым і гасцінным гаспадаром. Аб гэтым сведчыць адна з гісторыяў, пачутых мною ад маці. Аднойчы ў вёску прыехалі табарам цыганы з баронам. Саміх цыганоў у Краях не жыло, таму ўсе яны былі прыезджыя. Прыехалі, а былі ўжо поцемкі, таму трэба было стаць лагерам. Хацелі стаць у кагось на двары. А пуская ў свой двор ніхто не хацеў, бо ведалі, што хоць штосьці ды ўкрадуць. Прыйшлі пра-

Маці і баба Люба (2014 г.)

У сваім невялічкім эсэ я паспрабаваў калі не раскрыць, то хоць бы рассуnúць фіранкі пасляваеннай вясковай рэчаіснасці для лепшага ўсведамлення праблемаў мінулага беларусаў на прыкладзе роднай вёскі і гісторыі маёй сям'і.

Паўсталы тэкст ад ужыцця саміх успамінаў і пазнейшых згадак становіцца жывым, бо ўтрымлівае галасы маёй сям'і, якая з розных прычынаў вывучала гісторыю не па падручніках, а адчувала яе на ўласнай скурцы.

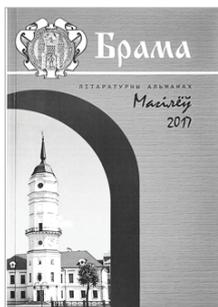
**Антон АРЦЮХ,
малодшы навуковы супрацоўнік
Ружанскага палацавага комплексу
роду Сапегай**

Магілёўская «Брама»

Пяты нумар літаратурнага альманаха Магілёўскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў «Брама» знаёміць з паэзіяй, прозай, перакладамі, літаратуразнаўчымі артыкуламі мясцовых аўтараў. Прадмову да выдання напісаў сябар рэдакцыйнай рады, паэт, даследчык Сяргей Украінка.

Пад рубрыкай «500-годнасць» змешчаны артыкул Сяргея Панізьніка пра партрэт Францыска Скарыны мастака Тальвалдыса Страманіса ў Музеі медыцыны ў Рызе і партрэт Францыска Скарыны, створаны Пятром Мірановічам.

Раздзел «Спадчына, успаміны, дакументы» ўтрымлівае успаміны Тамары Аўсяннікавай «Сустрачы, размовы, аўтографы...» пра Ніла Гілевіча, а таксама успаміны Уладзіміра Ліўшыца «Тое, што помніцца», прысвечаныя 60-годдзю з дня нараджэння Алеся Пільмянкова.

У нумары змешчаны гутарка Таццяны Барысік з Міхасём Булавацкім да яго 70-годдзя, а таксама прысвечаныя 90-годдзю Івана Бурсава артыкул Вячаслава Рагойшы «Беларуская паэзія ў рускамоўным узнаўленні Івана Бурсава» і верш «Сакрэты без падману ад Бурсава Івана» ў перакладзе Сяргея Панізьніка.

Аддзел «Крытыка, літаратуразнаўства» складалі артыкулы Яраслава Клімуца

«Пра свет літаратуры і магчымасці навукі» пра творчасць Алеся Яскевіча і Тамары Аўсяннікавай «Тактаметрычная сістэма Квяткоўскага чакса свайго часу» да 130-годдзя Аляксандра Квяткоўскага, а таксама рэпензія С. Украінкі на манаграфію Я. Клімуца «Шляхі пазнання: нарысы гісторыі беларускай літаратуры другой паловы XX ст.».

Падрыхтаваў Алякс СЯЧАНКА

Нездарма ў пачатку эсэ я паведаміў, што люблю сваю вёску ад хлеба і да размоваў. І сапраўды, з маленства

Злева дзед Сяргей, маці (3-я злева), прабаба Сарахвіна (2-я справа), баба Зеня (1-я справа) (1970 г.)

Гісторыі са шчаслівым канцом

***

Адзіная на дзве вёскі маладзіца нават на саракавінах не адчувае сябе самотнай.

– Можна, вам селядца пакласці? – клопоціцца сусед злева.

– Каўбаскі, во паспытайце, – прапануе сусед справа.

Нават стары гаспадар, удавец, які сядзіць насупраць, камплімент зробіў:

– Паглядзіце, колькі ў вас кавалераў!

Аднак голас зяця нябожчыцы ўмомант вяртае землякоў да рэгламенту бяседы:

– Перастаньце! Гэта жалобны стол, а не вяршыня «Для тых, каму за трыццаць...».

***

Дурнаваты Пятрок разам з сябрам наняўся ў заробкі да мясцовай дачніцы. Падправілі павалены плот. Селі піць магарыч. Гаспадыня не пакрыўдзіла: самагонку паставіла моцную, а ўжо закуска – Пятрок такой і на Вялікдзень не бачыў. Харошая жанчына, і пры грашак – пенсію атрымлівае. Пры стала – вунь як завіхаецца! А Пятрок за рукі не хапае і крычыць на ўсю хату:

– Любка, я хачу табе нешта сказаць, Любка, я хачу табе нешта сказаць!

– Ну, дык кажы! – не сцярпела кабета.

– Я на вушка, – інтрыгуе Пятрок і, нахіліўшыся, натхнёна шэпча:

– Любка, парэж яшчэ сала!

***

Адзін жыхар Шклоўскага раёна ведаў безліч неверагодных гісторыяў і ахвотна расказваў іх усім, асабліва на падпітку. Але ўсе тыя прыгоды мелі агульную адметнасць: хоць і пачыналіся па-рознаму, але заканчваліся заўжды аднолькава:

– Мы пайшлі і выпілі.

***

«Падстрэліў я на выхадных казла дзікага, – распавядае ў аўтобусе калегам паліяўнічы-аматар. – Прынёс дадому, скуру злупіў, раздзеліў. А сястра як пабачыла – дык у слёзы!»

– Харошая ў цябе сястра, жаласная. Казлоў шкадуе, трэба з Васем пазнаёміць, – прапануе нехта на апошніх сядзеннях.

Тацяна
БАРЫСК

(Літаратурны альманах «Брама», 2017 г.)

Уздоўж

1. Аляксандр.... Прозвішча савецкага і партыйнага дзеяча Беларусі, першага галоўнага рэдактара «Звязды». 4. «Калонка ў газеце – шторанішні... бессмартотнасці». Э. Хэмінгуэй. 8. Старажытнае ўсходнеславянскае племя. 9. Першы... – провады лета (прык.). 11. Не язык, а... з перцам (прык.). 12. Вершаваны памер. 13. Неглыбокае месца быў рацэ, моры. 14. Што... ўродзіць, тое жнівень знаходзіць (прык.). 15. Кожны... шляху прыбаўляе частінку мудрасці (прык.). 17. Усходы, пасевы азімых культураў. 18. Не чакай з... дараванага хлеба (прык.). 19.... Амелянюк. Імя Героя Савецкага Саюза, які ў час Вялікай Айчыннай вайны быў галоўным рэдактарам першага падпольнага нумара «Звязды»; загінуў у 1942 г. пры выкананні баявога задання. 24. «Цудоўная наша...» // Скарыны зямля і Купалы, // Зямля Клімука, Кавалёнка». З верша «Мы з тых белару-

саў» паэта П. Панчанкі. 25. Горад у Расіі, дзе выдавалася «Звязда» ў 1919 г. у час польскай акупацыі Беларусі.

Упоперак

1. Мужчынскае імя. 2. Нота музычнай гамы. 3...., абычрк. Паглыбленне ў грэбневой частцы гор. 5. Пяро мацнейшае за... (прык.). 6. Літара грэчаскага алфавіта. 7. «... навукі горкі, ды плады яго салодкія». Якуб Колас. 10. Назва жніўня ў выданнях Ф. Скарыны. 11. Іван....

Народны пісьменнік Беларусі, па прапанове якога ў Мінску з'явіўся праспект імя газеты «Звязда». 14. Паэзія, свет паэзіі (саст.). 16. Выдатны дзеяч навукі, літаратуры, мастацтва. 20. Расліна, тэхнічная сельскагаспадарчая культура. 21. Рака на Гомельшчыне, левы прыток Прыпяці. 22. Старажытнае іпсіпедзі бог Сонца. 23. «Сёння купала – заўтра...» // Уздызі, уздызі, сонейка, зайрай нам». З купальскай песні.

Скаўі Лявон ЦЕЛЕШ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 31

Уздоўж: 1. Крачка. 4. Сойка. 6. Ліра. 7. Знак. 9. Канвенцыя. 12. Равок. 15. Дрозд. 16. Кулік. 18. Арол. 19. Зубы. 20. Ібіс. 21. Рада. 24. Чайка. 25. Бусел. 28. Альфа. 32. Жаваранак. 34. Якар. 35. Хлеб. 36. Рэmez. 37. Глушэц.

Упоперак: 1. Калібры. 2. Аўра. 3. Арлан. 4. Стрыж. 5. Каня. 8. Качка. 10. Вір. 11. Ніз. 13. Верабей. 14. Каляска. 16. Казарка. 17. Лебедзь. 22. Шчаныя. 23. Жарабец. 26. Уса. 27. Ежа. 29. Зарэз. 30. Набег. 31. Кафэ. 33. Глуш.

Званы мінуўшыны гудуць

(Працяг. Пачатак у №№ 30–31)

27 чэрвеня Радзівіл паведаміў канчатковае рашэнне літвінскага боку на прапанову Хмяльніцкага, заявіўшы паслам, што Літва з Польшчай складаюць Рэч Паспалітую і нельга ваяваць з адной з іх, не маючы справы з другой.

У гістарыяграфіі пануе меркаванне, што прапановы Хмяльніцкага літвінскаму боку датычыліся выключна нейтралітэту Княства ў вайне, але сэнс адказу польнага гетмана, зафіксаваны тагачаснымі хранікёрамі, і доўгае знаходжанне паслоў у лагеры Радзівіла яскрава сведчаць, што ўкраінскі гетман прапаноўваў неманвіта вайсковы саюз казакоў і літвінаў супраць Польшчы.

Адмаўляючы казакам у саюзе, польны гетман, каб іх заспакоіць, абяцаў не парушаць межы Украіны, калі казакі выведучь свае загоны з Княства. На вачах паслоў ён накіраваў аддзел з 2 500 верхнікаў на чале са стражнікам Рыгорам Мірскім пад Раслаўль для абароны Смаленска, але «двухабічны Януш» падмануў казакоў.

На той момант ён ужо прыняў рашэнне адпомсціць украінскаму гетману і казацкай старшыне за палітычную неабачлівасць і эгаізм у дачыненні да Літвы, за страхі і кроў літвінскай шляхты. Радзівіл ужо вырашыў ажыццявіць сваім войскам прарыў казацкай памежнай абароны і рушыць на Украіну і выбраў стратэгічны напрамак свайго наступу. Ён не абраў мазырскі шлях праз Бабічы і Прыпяць на Кіеў, хаця гэты накірунак не пасрэдна для яго войска быў самы кароткі і найбольш бяспечны. Гетман разумей, што калі скіруе войска на Мазыры, то аголіць свой левы фланг і адкрые казацкім войскам дарогу ў глыб ВКЛ.

Дакладна ведаючы сітуацыю, Радзівіл прыняў рашэнне наступаць на Украіну лоеўскім накірункам праз Дняпро. Меркаваў, што тады, рухаючыся праз Лоеў, ён не толькі зможа абараніць ВКЛ ад казацкіх набегаў з паўднёвага ўсходу, але прыспрыяльных абставінах будзе мець шанец разграміць казакоў у бітвах.

Адзін з момантаў перамоваў Януша Радзівіла з казацкімі пасламі занатаваў на сваім малюнку галандскі мастак Абрахам ван Вестэрфельд, які быў у 1650 – 1653 гг. на службе ў князя і стварыў шэраг унікальных малюнкаў, звязаных з казацка-сялянскай вайной.

У левым кутку малюнка ў памяшканні, раскрытым для гледача, адлюстраваны ў кафтане і шапцы сам Януш Радзівіл. Насупраць яго стаяць тры паслы, свае шапкі трымаюць у руках. Перамовы вядуцца ў атчэанні святлі польнага гетмана. За памяшканнем у правым кутку малюнка бачная частка замка з драўлянымі сценамі і невысокімі вежамі, які размяшчаецца на высокім прыдняпроўскім узвышшы. Памяшканне, дзе вядуцца перамовы, прымыкае да акольнага горада, умацаванага палам – закапаным у зямлю частаколам, фрагмент якога адлюстраваны ў малюнку на суседнім ад замка ўзвышшы. Малюнак Вестэрфельда цяпер дапамагае вызначыць, у якім месцы вяліся перамовы Радзівіла з казацкімі пасламі. Відавочна, што адлюстраваныя на малюнку гарадскія ўмацаванні не адпавядаюць Рэчыцы, якая мела акрамя замка яшчэ дзве моцныя лініі абароны.

В. Чаропка сцвярджае, што Януш Радзівіл сустрэўся з пасламі Хмяльніцкага пад Лоевам. Ёсць падставы меркаваць, што менавіта ў Холмечы, дзе ў тыя часы меўся замак і гарадскія ўмацаванні, польны гетман утрымліваў казацкіх паслоў два тыдні пад вартай і тут вёў з імі перамовы. Тагачаснае мястэчка Холмеч, а сёння аднайменная вёска, размяшчаюцца на ўзвышша правабярэжжа Дняпра за 29 км ад Рэчыцы ў накірунку Лоева, адлегласць да якога складае 25 км.

Прыём Янушам Радзівілам паслоў Багдана Хмяльніцкага, 1651 г. А. ван Вестэрфельд (Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Бітва каля лоеўскіх пераправаў

Вярнуўшыся ў казацкі табар Нябабы, паслы паведамілі, што Радзівіл падзяліў сваё войска, частку якога скіраваў пад Смаленск, і не плануе паход на Украіну. Паводле сведчанняў тагачасных храніцёраў і мемуарыстаў, казакі ад радасці, што ўдалося скіліць князя да нейтралітэту, загулялі. Ахоўваць пераправы праз Дняпро каля Лоева засталіся Чарнігаўскі і Нежынскі казацкія палкі ў складзе 3 000 чалавек, ды і тыя, як сведчыць «Летапіс Самавідца», «зоставалы беспечнае, большай баячыся п'янством, а нежелы асторожнасцю».

Такімі абставінамі польны гетман ВКЛ не мог не скарыстацца. 29 чэрвеня Януш Радзівіл выправіўся з Рэчыцы са сваім войскам у 12 800 вояў і рушыў уздоўж Дняпра да Лоева. (Украінскі навукоўца А. Гурбік, спасылваючыся на архіўныя дакументы Бібліятэкі музея князёў Чартарыўскіх у Кракаве, сцвярджае, што выправа польнага гетмана з Рэчыцы адбылася 1 ліпеня.) За войскам рухаўся абоз з гарматамі і рыштункам. Па Дняпры пяхота сплалыла гуляй-гарадкі, драўляныя шчыты, за якімі можна было свахацца ад непрыяцельскага агню ў час уласнай абароны і штурму ўкраінскіх гарадоў.

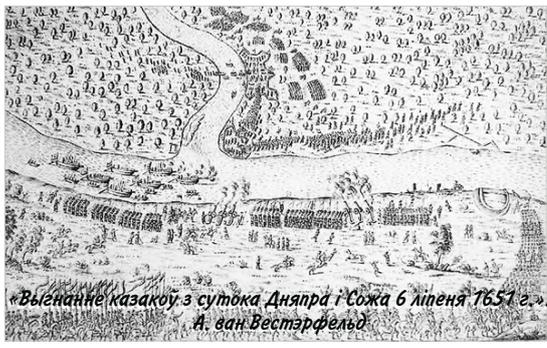
Праз два дні войска наблізілася да Лоева і, скрытна размясціўшыся на поўначы ад мястэчка, пачало падрыхтоўку да пераправы праз Дняпро на Левабярэжжа. Да гэтага часу аддзел Мірскага, выпраўлены з Рэчыцы гетманам быццам бы на Смаленск, каля Гомеля пераправіўся цераз Сож і праз пяць дзён выйшаў у тыл казацкаму табору, які размяшчаўся пры зліцці Сожа і Дняпра насупраць Лоева.

А пятай гадзіне раніцы 6 ліпеня 1651 г. цяжкая кавалерыя Мірскага атакавала казацкі табар. Захопленыя знянацку казакі адчайна абараняліся каля дзвюх гадзінаў. Амаль усе яны загінулі. Толькі некалькі чалавек вырваліся з атачэння і ўцяклі ў чарнігаўскім накірунку. Літвінскае войска дзейнічала ўзгоднена. А. Гурбік сцвярджае, што аддзел стражніка Мірскага пайшоў у наступ на казацкі табар пасля трох стрэлаў, якія зрабілі пушкары Радзівіла на правым беразе Дняпра каля Лоева. Калі закіпела бітва ў сутоцы Дняпра, радзівілаўскае войска адразу рушыла да дняпроўскіх пераправаў, якія знаходзіліся за 1,5 км ніжэй ад Лоева. Не было вялікіх праблемаў літвінскай кавалерыі пераправіцца, плывучы праз шырокую водмель на Дняпры, здаўна празваную ў народзе «Татарскі брод». Праз яе са старажытных часоў перапраўляліся людзі і грузы. Глыбокай частка рэчнішча Дняпра была тут толькі каля левага берага, у летнія часы не шырыць за 15 – 20 м. З падання вядома, што ў Познім Сярэднявеччы крымскія татары хутка пераадолявалі ў гэтым месцы Дняпро, стоячы на спінах двух сваіх коней, нават не памачышы боты ў вадзе.

Адразу за Дняпром кавалерыя Радзівіла разбіла «залогу», якую утрымлівалі каля 300 казакоў. Пяхота і абоз перапраўляліся праз Дняпро на байдаках і парохам на шаштах, якія выкарыстоўваліся тут здаўна. З правага боку на левы па цячэнні байдакі і паромы сплывалі даволі хутка, а вось у адваротным накірунку – вельмі павольна, бо даводзілася рухацца супраць цячэння. Увесь гэты час кавалерыя на левым беразе вымушаная была чакаць і ахоўваць пераправы, бо Радзівіл не ведаў, дзе асноўныя сілы казакоў, і асцерагаўся іх раптоўнай атакі. Толькі а дзятаяй гадзіне, па завяршэнні пераправы, радзівілаўскае войска, конніца, а за ёю пяхота, рушыла паміж вялікіх каляпраходных балотаў Загмай і Парысцы ў чарнігаўскім накірунку. Шукаў гетман працягу бітвы і быў гатовы да яе.

Бітва каля лоеўскіх пераправаў не засталася па-за увагай А. ван Вестэрфельда. На сваім малюнку ён адлюстравалі казацкі табар на беразе Сожа каля яго сутоцы з Дняпром, атаку харугваў Мірскага на табар з усходу і мітусню захопленых знянацку абаронцаў, рух асноўных сілаў радзівілаўскага войска да пераправаў па вадзе і па сушы. Цікава, што каля ўмоўна пазначаных лоеўскіх гарадскіх умацаванняў ён намаляваў прыпармак – драўляную пабудову на беразе, да якой звычайна прыставаў паром, – да яго і скіроўваецца радзівілаўскае войска.

(Працяг будзе)

«Выяванне казакоў з сутока Дняпра і Сожа 6 ліпеня 1651 г.», А. ван Вестэрфельд

Верасень

1 – **Жара Караль Антоні** (1743 – пасля 1798), беларускі і польскі пісьменнік, аўтар зборніка беларускіх, польскіх і лацінскіх фальклёраў (анекдотаў), педагог – 275 гадоў з дня нараджэння.

1 – **Маладзечанскі дзяржаўны музычны каледж імя М.К. Агінскага** (1958) – 60 гадоў з часу адкрыцця.

1 – **Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт** (1948) – 70 гадоў з часу заснавання.

1 – **Федароўскі Міхал** (Міхал) **Адольфавіч** (1853, Варшава – 1923), беларускі і польскі фалькларыст, этнограф, археолаг – 165 гадоў з дня нараджэння.

2 – **Віцебскі царкоўна-археалагічны музей**, (1893 – 1919), старажытнае сховішча, вялікая колькасць экспанатаў якога ўвайшла ў фонды Віцебскага абласнога краязнаўчага музея, – 125 гадоў з часу адкрыцця.

3 – **Правалінскі Уладзімір Міхайлавіч** (1948, Орша), эстрадны спявак, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

4 – **Звяруга Яраслаў Генрыхавіч** (1928, Мядзел – 2011), вучоны-археолог, даследч. сучасных старажытных гарадоў на тэрыторыі сучаснай Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

4 – **Фарботка Юзюк** (Язэп Аўгуставіч; 1893, Стаўцоўскі р-н – 1956), зоолаг, паэт, літаратуразнаўца, перакладчык, удзельнік грамадска-культурнага руху пачатку ХХ ст. – 125 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Шпаздзёцкі Антоні Тадэвуш** (1718 –

1772), дзяржаўны дзеяч ВКЛ – 300 гадоў з дня нараджэння.

5 – **Явіч Пётр** (Штван) **Максавіч** (1918 – 2008), мастак, творы якога знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Віцебскім абласным краязнаўчым музеі і музеях іншых краінаў, – 100 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Грачнікаў Анатоль Сямёнавіч** (1938, Гомельскі р-н – 1991), паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984), прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1974) – 80 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Някрасаў Генадзь Канстанцінавіч** (1918 – 1987), расійскі і беларускі акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Абразевіч Іван Канстанцінавіч** (1953, Бешанковіцкі р-н), беларускі хормайстар, аранжыроўшчык, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 65 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Адашкевіч Сяргей Аляксандравіч** (1918, Мінск – 2007), беларускі скульптар – 100 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Бірыла Мікалай Васільевіч** (1923, Дзяржынскі р-н – 1992), беларускі мовазнаўца, акадэмік НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навук Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1971), узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны» – 95 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Ляўданскі Аляксандр Мікалаевіч** (1893, Смаленскі р-н – 1937), вучоны-археолог, арганізатар першых у Беларусі навукова-археалагічных экспедыцыяў – 125 гадоў з дня нараджэння.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПЕТРЫКАЎ (працяг артыкула). У 1595 – 1596 гг. горад быў двойчы захоплены атрадамі Северына Налівайкі. Пад час Казачкай вайны (1648 – 1654) быў базай паўстанцаў, з якой адпраўлялі боерпыасы ў суседнія беларускія гарады. З 1600 да 1917 г. буйны маёнтак Петрыкаў (Петрыкаў, Брыльёў, Смятанічы, Сялюцічы, Ляскавічы, Найда, Боклян, Курцічы, Белановічы і інш.) належаў графам Хадкевічам.

У XVIII ст. у Петрыкаве існаваў развіты шавецкі промысел і выраб аўчынаў. З 1776 г. у мястэчку праводзілі 2 кірмашы на год (20 ліпеня на свята святога Іллі паводле каталіцкага календара і 1 кастрычніка на свята Покрыва паводле праваслаўнага календара). З 1793 г. у складзе Расійскай імперыі, центр воласці Мазырскага павета.

На 1866 г. у Петрыкаве было 530 двароў, дзейнічалі 3 царквы і 2 сінагогі, працавалі 2 вадзяныя млыны, штогод праводзіліся 2 кірмашы. У 1877 г. пачала працаваць друкарня. Паводле вынікаў перапісу 1897 г., у Петрыкаве было 1006 двароў, дзейнічалі 2 царквы, капліца, касцёл і 3 іўдзейскія малітоўныя дамы, працавалі 2 пачатковыя школы, лякарня, аптэка, пошта, 134 крамы, вятрак, 2 майстарні па апрацоўцы скуры, 3 карчмы, вінны магазін, прыстань, паромная пераправа. У склад мястэчка ўваходзілі сядзіба і вёскі

Каленікі і Сялко. Жыхары займаліся будаваннем барак і лодак, вытворчасцю абутку, які прадаваўся на кірмашах і развозіўся ў суседнія вёскі.

Улетку 1918 г. Петрыкаў занялі нямецкія войскі; у гэты час тут дзейнічаў партызанскі аддзел пад камандаваннем В. Талаша (дзед Талаш, пра яго Якуб Колас напісаў аповесць «Дрыгва»). У час наступлення дапамагачу чырвонаармейцам будаваць гаці і праходы праз балоты, вадзіў кавалерыйскія атрады ў вяржы тыл, прымаў удзел у ачыстцы фарватару р. Прыпяць для караблёў Дняпроўскай вайскавай флатыліі. У сакавіку – ліпені 1920 гг. мястэчка займалі польскія войскі, 8 лістапада 1920 г. – аддзель С. Булак-Балаховіча.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Кірмаш у Петрыкаве. І. Сербай, 1912 г.